

DE MÚSICA

**Als estudiants del
Primer Curs de la
Facultat de Filosofia
i Lletres de Girona**

**per
Francesc Civit i Castellví**

Amb molt de gust he acceptat de dirigir-vos la paraula, uns moments, a fi de correspondre al vostre desvetllament per l'art musical, la seva essència i progressiva evolució, l'origen del qual es perd en la llunyania del temps. Però és notori que en l'Edat-Mitja ja era, la Música, tinguda en molta estimació, puix que a les Universitats de llavors ja figurava entre les arts matemàtiques de l'anomenat —Quadrivium—, juntament amb l'aritmètica, la geografia i l'astronomia, els quatre elements que més resplendien en l'esfera superior de la Ciència d'aquella època.

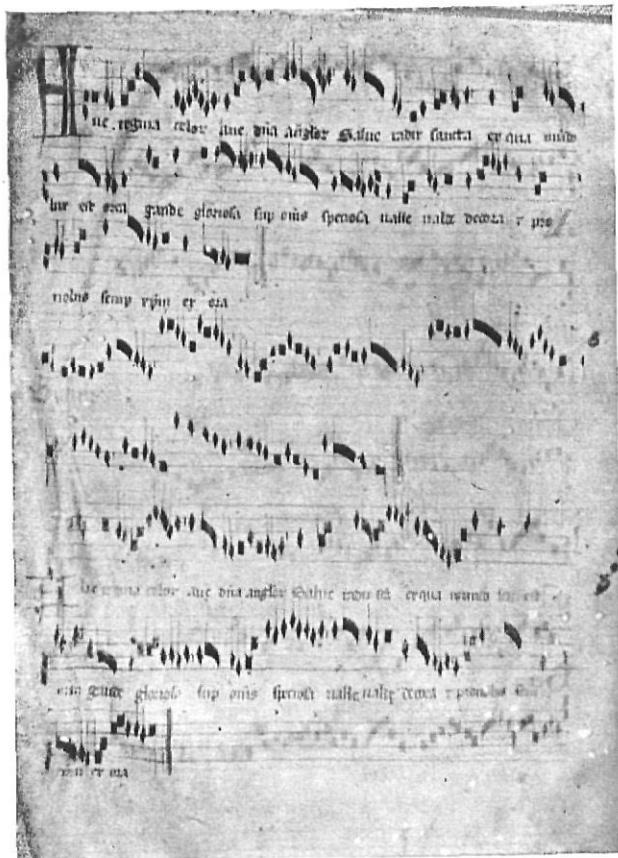
A l'art dels sons, corrent dels segles, se l'ha pogut definir de molt distintes maneres, segons l'angle de mira. Un meu amic (el violoncellista Sants Sagrera, professor d'Història de la Música en el Conservatori de Manresa, i gironí per demés) els deia, als seus alumnes en circumstància com la d'avui: «La Música és un fluïd que, com el foc i la electricitat, està en potència en la Naturalesa; per tant, és un element còsmic, i com a tal es converteix, a través de la subjectivitat humana, en l'art comunicatiu de més força expressiva». Termes, potser, per massa alambicats, un xic confosos. Sant Agustí, per la seva part, en el segle VI, ja ens en donava una idea més lapidària i senzilla. «La Música, deixà escrit, és l'art de ben moure», sobreentès: els sons i els ritmes. El so, per si sol, ja és físicament perceptible; no tant el ritme, el germen vivificador i regularitzador de totes les coses, en durada, acuitat i en intensitat; clarament se'ns revela en el general moviment dels astres, i no menys en la constant i tan ben ordenada freqüència dels batecs del cor humà. «Al començament, (deia Hans de Bulow, famós director d'orquestra, parafrasejant la Bíblia) al començament fou el Ritme». El filòsof i matemàtic Descartes, s. XVII, es mostra ja més entenedor: «La Música, ens diu, té per missió agradar i desvetllar en nosaltres diversitat de sentiments». Observeu com no ens parla de sensacions, sinó de sentiments, car l'art veritable s'adreça de preferència a la ment i al cor de l'home; i els sons, de tota mena, no són, com a tals, que el vehicle o portantveu de l'element vibratori que en certa mesura afecta i excita els nostres sentits. Preneu nota d'aquesta última definició ja més explícita d'un erudit musicòleg i compositor alemany, Riemann: «La Música és a la vegada un art i una ciència. Com a art és la manifestació de la bellesa per mitjà dels sons; però tal manifestació reposa sobre una ciència exacta, integrada per un conjunt de lleis que regulen la producció dels sons, a la vegada que llur relació d'acuitat i de durada». Així doncs, el so, tant vocal com instrumental, unit al ritme, sàviament intervinguts ambdós pel geni de l'home, donen per resultat la Música. Aquesta, almenys en son estat primitiu o elemental, sempre ha existit, com ens ho testimonien, deixant de banda la prehistòria, bon nombre de gràfics,

relleus, i pintures ostensibles en diversos monuments grecs, hebraics, romans, o de l'antic Egipte. Tot primer no seria la Música més que una equació de la dansa, i aquesta, la sublimació del ritme. En certes ocasions, inclús, la fórmula, gestos i ritme, elevada a potència hauria estat mòrbidament explotada a l'antiguitat, donada la semi-embriaguesa que devia produir sobre obrers i esclaus, per aduanar llurs ímprobos esforços en la construcció de les famoses Piràmides, aquella persistent i monòtona continuïtat. Idèntica contribució del ritme s'imposà en les galeres. No obstant, totalment pur, ben dosificat i ordenat, també, el ritme per si sol és susceptible d'esdevenir art, a mans per exemple d'una hàbil dansarina amb el refinat i modulant repicament de castanyoles o amb el toc del tamborí. En primer lloc, doncs, el ritme, ritme acompanyat del gest, i seguidament la veu, o sia, la cantilena. Es indubtable que des d'un principi l'home exterioritzaria la seva alegria i la seva tristor mitjançant el cant, i que també l'usaria unes vegades per a invocar les divinitats o per amanyagar les feres. Sembla, així mateix, que les religions primitives tingueren a honor l'oració cantada, com més endavant el Cristianisme; fet que ja presuposa, per rudimentària que fos, una íntima relació —paraula melodia— —llenguatge i tonada—, conjunció coneguda correntment per música prosòdica; binomi emprat pel primer poeta considerat a la vegada primer músic, en el temps llegendari dels poetes homèrics. Encara, més endavant, en les sinagogues es recitaven els salms davídics sobre fórmules melòdiques especials, algunes de les quals persisteixen en el nostre cantoral litúrgic. En la Grècia antiga la música aplicada a la declamació, en teatres a l'aire lliure i demés, no gaudia de ritme propi sinó que s'emmotllava a les lleis del llenguatge a què anava destinada, deproduint-ne fidelment forma i cadència.

Fins aquí, el període marcat pel sentit prosòdic de la música en el qual es desconeixia per complet la simultaneïtat de sons altra que a l'interval d'octava. Els conjunts, tant vocals com instrumentals, o ambdós a la vegada, podrien haver constatat llavors de determinat nombre d'executants; en definitiva, però, tota aquella massa es mouria i sonaria a l'uníson, o a tot estirar, com ja he dit, a distància d'octava, simple o doble, i això, quant al cant, per imperatiu de la diferenciació fisiològica entre la veu viril i la femenina, o d'infant. També, a l'albor de la nostra civilització algú s'hauria proposat d'imitar la veu humana mitjançant determinats objectes de formes especials: tubulars, com les flautes, o a cordes tenses com la lira, la cítara i derivats, els quals, a mesura que es perfeccionarien esdevindrien autèntics instruments musicals, i com a tals, anirien adaptant-se a les veus per a reforçar-ne la potència i la bellesa sense, però, assolir independitzar-se'n. La simple melodia expressada per veu o instru-

ment, separat o conjuntament, és allò que configura l'era de la música monòdica, període que finalitza vers els segles XI i XII. Les mostres més antigues que ens han pervingut d'aquella època pertanyen principalment al gènere religiós, la majoria d'ús encara en els nostres temples. Varietats foren recollides en el segle IV per Sant Ambrosi, arquebisbe de Milà, i catalogades com a —cant ambrosià—. Més endavant, segles VI i VII, el Papa Sant Gregori en recopilà moltes d'altres que es trobaven disperses arreu de la Cristiandat, les codificà, completà i les repartí ordenadament per tot el cicle litúrgic, d'on li ve, per a tot aquest important repertori, ben conjuntat i dictaminat, el nom prestigiós de —cant gregorià—. Aquest sant Pare instituí, a més, a Roma, i gairebé sota la seva personal direcció, una Schola Cantorum —o escola de cantors, de la qual influència i eficàcia la irradià per tot l'Occident, com un autèntic fogar de tècnics en la matèria, consumats artistes que esparcits per viles i monestirs anaren sembrant la bona llevor. Paulatinament es perfeccionà la notació i així mateix es recorregué a noves formes musicals, vigents encara en l'actualitat. Les regles tonals de llavors procedien dels grecs, vulgaritzades en el segle VI pels savis humanistes Boeci i Cassiodor; es tenia compte, per tant de les lleis universals en matèria d'acústica, i també de la relació numèrica del sistema vibratori, inclosos l'element aire. Es bo de saber, també, que per durant tot aquell període la música era una sola, en el sentit que la seva modalitat tonal i exoressiva eren comuns tant per al temple com per a ús profà, diferenciant-se tan solament en el comportament del ritme, latent i dúctil en la cantilena litúrgica, i ostensible i dominant, atent a les exigències de la lírica popular o de la dansa. Fins ara, no obstant, en les susdites fases, rítmica, melòdica, prosòdica, o monòdica no s'havia encara atrevit la música a considerar la possibilitat de simultanejar, una sobre l'altra, distintes melodies, novetat que esdevingué realitat a partir del segle XII, quan algun xantre enginyós i resolt s'entretingué, no fos més que de sobtes, front al faristol a adjuntar un segon cant al primitiu, que pel fet es convertia en cant bàsic, —cantus firmus—, procediment conegut, segons el comportament de les parts, per —discant—, —organum— o —diafonia—, i que en el seu dia constituí una de les principals aportacions de —l'Ars Nova—. La pràctica cada vegada més apurada dels compositors donà, entrada a la tècnica del —Contrapunt— o ciència del ben combinar entre elles a diversitat de melodies. Acabava d'obrir-se la gran i prolífica època de la —Polifonia—.

A l'arxiu de la Capella de cant de la nostra catedral es conserven uns pergamins, segles XIII-XIV, de notació gregoriana, però ja en certa manera proporcional, clar exponent dels primers intents d'escriptura a dues i més parts; manuscrits que molt probable procedirien d'al-

Mostra de Música Polifònica, a tres veus s. XIV
- cantus - tenor - triplum - (notació proporcional).
Pergamí, Arxiu de la Catedral de Girona.

gun intercanvi amb la Capella homòloga de la Cort papal d'Avinyó, on, per cert, nostre rei Joan Ier. tan aïmant de les arts, i particularment de la música, gaudia d'especial consideració. Havent tingut, no fa gaire, l'oportunitat de transcriure en partitura moderna un d'aquests motets, el dedicat a la Verge, —Ave Regina coelorum— puc dir-vos com em plau d'assaborir-ne, de tant en tant, l'ingenuïtat d'estil i la depurada conducció de les veus. Prompte llavors, hom s'adonà que la sobreposició de cantabils donava origen a fenòmens sonors prou caracteritzats perquè es procedís a llur anàlisi i classificació, deduint-ne les lleis corresponents, concentrades de llavors, en l'estudi de l'Harmonia. Ambdues disciplines, Contrapunt i l'Armonia, compilen les més diverses manifestacions sonores, si bé diferentment considerades, en sentit horitzontal o melòdic, en el primer cas, i en posició vertical o formant acord, en el segon.

Aconseguits els segles XVI i XVII, a l'expansió de la —polifonia— arreu del nostre Continent s'adjuntà la notoria millora artesanal en la fabricació dels instruments musicals de corda i

vent, comparable a l'alt concepte en què es tenia ja en aquella època a l'orgue d'església. Tot primer participarien aquests en conjunts vocals per a duplicar-ne, adhuc suplir-ne, algun que altre element, segons conveniències, acabant finalment per independitzar-se, formant grup a part. Tal fou l'inici de la música dita —simfònica—, terme (del grec: conjunt de sons) aplicable a petits i a grans complexos instrumentals avui orquestra de cambra i gran orquestra. Aconseguida la unió d'ambdós grups (veus i instruments, o chors i orquestra) es cospa, llavors, l'ampli camp de —l'acció cantada— o sia de la —música dramàtica—, continguda tot primer en les formes anomenades —Oratori—, quan la lletra afecta temes d'espiritualitat, i —òpera— quan l'acció va destinada al teatre o a l'espectacle. Els primers passos orientats a la creació del drama o acció operística començaren a perfilar-se a Florència a final del S. XVI, en la mansió de l'il·lustrat mecenas, Giovanni Bardi, compositor a les seves hores, punt de reunió d'intel·lectuals i artistes de la ciutat: aveng dels cèlebres —salons— del XVIII, al que s'aplicava, igual que als seus similars, el nom —d'Acadèmia—. Entre aquells concorrents sorgí la idea de cercar una forma lògica i adient d'aplicar música a determinat text literari, a la manera de l'antiga Grècia, o sia, supeditant la tonada a les flexions ondulants del llenguatge declamat. A la modalitat aquesta se li aplicà, carent de línia melòdica ben definida, el nom de —recitatiu—; paraules, més que cantades, com planejant sobre un fons d'acords cadencials, a càrrec d'un o de varis instruments acompanyants. El mateix anfitrió florentí, impost d'aquests principis, volgué fer-ne la prova amb la música per a una primera escena. L'experiment agradà tant que un dels mateixos —acadèmics—, excellent compositor, Jacopo Peri, s'oferí a completar l'obra iniciada. Davant l'èxit aconseguit, l'autor rebé l'honrós encàrrec d'escriure la partitura de —l'Euridice— de Rinuccini, per a les bodes de Maria de Medicis i Enric IV, de França. Aquell any, doncs, del 1600, presencià l'aparició, estrena i adhuc la impressió de la primera —opera— de la que es té esment. Idèntic procés de renovació a l'estil antic s'havia ja anticipat, anys enrera, a Roma, pel que afecta a música d'inspiració religiosa; esforç d'adaptació que donà pas a la modalitat —Oratorio—, modèlica creació de Sant Felip Neri. Allí, entre altres obres importants en la història de la música s'estrenà, en —stil recitatiu—, l'acció dramàtica que tan famosa esdevingué llavors, —Representazione di ànima e di corpo— de Cavalieri.

No voldria haver abusat massa de la vostra atenció estenent-me sobre els antecedents tècnics i històrics que d'alguna manera han contribuït a l'elaboració, fil per fil, de la magna xarxa d'elements constitutius de l'art musical; definitiva, a partir del XVII, el seu coneixement

ma gna,

This system contains the first two systems of musical notation. The top system includes a vocal line with the lyrics 'ma gna,' and two instrumental staves (treble and bass clefs). The second system continues the instrumental accompaniment with various rhythmic patterns and triplets.

Qui - a fe - cit mi - hi ma

This system contains the third and fourth systems of musical notation. The vocal line continues with the lyrics 'Qui - a fe - cit mi - hi ma'. The instrumental accompaniment features a steady rhythmic pattern in the bass line and more complex figures in the treble line.

gna qui potens est qui potens est qui potens est qui potens est et san - ctum no

This system contains the fifth and sixth systems of musical notation. The vocal line continues with the lyrics 'gna qui potens est qui potens est qui potens est qui potens est et san - ctum no'. The instrumental accompaniment includes dynamic markings such as 'p' (piano) and 'p 3' (piano triplet).

Fragment del - MAGNIFICAT - per a 4 veus (chor i solistes) amb instruments de corda i orgue, de Joan Pusalgues (1690-1770). Mestre de Capella de la Col·legiata de Sant Joan de les Abadesses. (Editat per la Diputació de Barcelona en 1974).

i natural desenvolupament ja no comporten cap secret. La música, en la seva actual ufanor i complexitat, quasi ens atreviríem a dir que és fruit i disciplina dels temps moderns. Si és versemblant, que a l'antiguitat gaudí de gran estimació i predicament, a nosaltres, però, això no ens consta perquè no posseïm mostres prou palpables i fidedignes, a diferència de les arts plàstiques i ornamentals que tan profusament n'ostenten a través de multitud de monuments.

Com a colofó i per acomiadar-me de vosaltres en un ambient plausible i harmoniós, m'ha semblat que us podria agradar de conèixer, i per tant, d'apreciar, baldament sia enregistrat en disc, com supost, un fragment (Preludi) de l'obra cabdal i última de Ricard Wagner, —Parsifal—, estrenada a Bayreuth, (Alemanya) l'any 1882, drama-sacre, joia autèntica de l'art musical, inspirat en la llegenda medieval de la cort del rei Artur, segle VI, sobre el Sant-Graal, la copa que usà Jesucrist en la darrera cena amb els Apòstols, i que recollí la sang brotada del costat del Redemptor, ferit per la llançada del centurió. Des del primer moment, ja us adonareu, l'orquestra ens situa en una atmosfera d'unió contemplativa i a l'època, musicalment parlant, de la formació, tot just, de la

cantilena gregoriana, en la qual modalitat clarament s'expressa el tema inicial i principal de l'obra. El Preludi es desenrotlla sobre tres dels principals temes que van a protagonitzar en el successiu les gestes i les reaccions passionals dels diversos personatges del drama. El primer d'aquests motius sembla gairebé extret d'algun pergami, més que gregorià, mossàrab, de conformitat amb el paratge nordic-muntanyenc de l'Espanya gòtica on ha de discórrer l'acció. El segon privatiu del Graal, iniciat pel metall, s'eleva lentament vers les altures; i el tercer i últim simbolitza la Fe; interpretat alternativament per diversos grups instrumentals, revesteix múltiples facetes, una de les quals correspon i s'anticipa a la sublim escena de la —Consagració— que realçada llavors amb la intervenció d'un chor d'infants, dissimulat a dalt de la cúpula, ocuparà la part central del primer acte.

No em resta, doncs, més que agrair-vos la vostra atenció; confiant haver d'alguna manera contribuït a engrandir els coneixements de cadascun de vosaltres sobre l'art incomparable de la Música; i tot, al servei de la societat que en un futur us tocarà de modelar i dirigir. He dit.